

Juhász Kristóf

A kustánszegi kanhattyú

Lágyan fodrozódik a kustánszegi tó vize, ízesen rezgő füzek hajolnak fölé, a vízfenek iszapjában lusta kagylók pöffeszkednek páncéljuk, de főleg rütyvedt ízű húsuk hírének biztos menedékében. A méla alig-hullámok, hullámocskák, hullám-miniatűrök, és teljesen pizlicsaré vízmozgások között halk szavú, büszke göcseji férfiak, mindent aprólékosan számba vevő tekintetű, szilaj derekú göcseji asszonyok, és harsány, üde göcseji gyermekek lubickolnak és fickándoznak. A bárányfelhők bodrozódnak és fodrozódnak, a molnárkák gondtalanul suppannak, hisz évmilliók óta vígan élnek abból, hogy fölalták a fölületi feszültséget, a bögölyök pedig néha találkoznak, belenéznek egymás zöld szemébe, hogy jó, ez is bögöly, és akkor egy darabig nem idegesítenek senkit. Az idilli képre hirtelen sötét árny borul, inas, úszóhártás lábak csapásai, harciasan fölborzolódó szárnytollak érces zezgése, és csatába szólító sziszegés tanúskodik róla, hogy megérkezett a tó igazi ura: a kustánszegi kanhattyú (Cygnus khan kustanus), avagy a szerelemföltő gúnár.

A göcseji férfiak, asszonyok, és gyermekek, de még a bögölyök, molnárkák, közönséges legyek, és a part menti nádasba tévedt göcseji hébacsok is tisztelettel húzódnak ilyenkor félre, s még a kagylók közül is kimutatják respekciójuk a szilajabb habitusúak. Az idegen turista pedig, ha enged a gőg kísértésének, és farkasszemet mer nézni a felbőszült vízimadárral, hamar a saját vérén tanulja meg, amit a göcsejiek már generációk óta tudnak, mint erről az első ízben 1839-ben, Urnaszéky Imola ornitológiai folklorista által lejegyzett rigmus tanúskodik:

„Beborul a vízbe a kallantyú
Elviszi menten a kanhattyú
Mit ér a zordon pattantyú
Ha csórével jön a kanhattyú
Mit ér a pengő sarkantyú
Ó, rettentő a kanhattyú
Rutyutyú-rutyutyú, ruttyutyú
Hess, hess, haragos kanhattyú”

Napjaink kételkedésre hajlamos, romlott szellemi miliójében bizony nem csak azt kérdőjelezzik meg cinikus hangok, hogy a dalocska egyáltalán a kustánszegi kanhattyúról szól-e, hanem a kanhattyú, mint önálló alfaj pusztá létezését is. Az első problémára rendszerint azt hozzák föl érvként, hogy a kustánszegi tavat csak 1987-ben hozták létre a terület elárasztásával, előtte ott semmiféle tó nem létezett, a hajdani búza-, és kukoricaföldek pedig soha nem lehettek élőhelyei semmiféle hattyúnak, vagyis a kustánszegi néphagyomány nem énekelhette meg ezeket a nemes állatokat hitelesen. A kétkedők azonban megfélekednek a sokágú Kislengyeli patakról, mi ma is lelkesen táp-

lálja a tó vizét – ez a patak pedig bizonyítottan már a Pannon-tenger visszahúzódását követően, az ős-Mura és az ős-Rába kezdeti tájalakítása során megjelent, ha helyét azóta sűrűn változtatta is. Márpedig a bütykös hattyúk faja patakokban és mocsarakban is megtelepedett régen, ha épp nem akadt tóra, példa rá a Szentkozmadombja falucskát körülölelő Bécsi- és Szigeti-patakok egykori híres hattyúpárja, Lujza és Móric.

Az pedig, hogy a kustánszegi kanhattyú a bütykös hattyúk önálló alfaja-e, vagy csak afféle helyi legenda, mindenki döntse el maga dr Szellő-Lednekes Tihamér ornitoszexualfenomenológus 2010-ben publikált kutatási eredményeiből:

„A *Cygnus* *khan* kustanus a bütykös hattyúk (*Cygnus olor*) faján belül egy kizárólag hím egyedekből álló, úgynevezett lappangó alfaj. Hogy valamelyik a fiókából kifejlődik-e a kanhattyú, az örökítőanyag minőségétől, a nevelés alaposságától, illetve a környezeti hatásoktól egyaránt függ. Az eddigi adatok alapján háborús, vagy aszályos időkben, a hattyúk életterére káros behatások következtében az egyedekben rejtve marad a kangén, és minden fiókából sima bütyköshattyú lesz itt is, Göcsej szívében, Kustánszegen. Ha azonban minden körülmény megfelelő, a 6-8 fióka (pontosabban a 3-4 hím) egyike már költéskor egyértelműen jelzi, hogy ő lesz a következő kanhattyú – egy generációban mindig csak egy példány örökölheti az alfajiságot, legalábbis az eddigi kutatások szerint két kustánszegi kanhattyú még soha nem élt a Földön egyszerre. (...) A kanhattyúvá fejlődő fióka tojása rendszerint vaskosabb, erőteljesebb a többinél, valamint színében és mintázatában is eltérő lehet, a följegyzések smaragdzöld, mély bíbor, kékbronz, illetve fekete-arany mintás tojásokról tanúskodnak, valamint arról is, hogy ezeket a török hódoltságot követő Habsburg nemzetveszejtés és mítoszrombolás korában sok vízi ember keverte össze véletlenül sárkánytojásokkal, ami általában tragédiához vezetett, lásd Tótmuki Burgund abbé naplóit az osztrák központosítási és legendátlanítási törekvésekről a XVIII. században. (...) A leendő kanhattyút az apa különleges, egyedülálló nevelésben részesíti, melyre más madárfajnál nem akad példa. Nem csak a táplálkozásban, úszásban, rejtőzködésben, és védekezésben mutat ugyanis példát a fiókéknak, hanem összekapcsolják idegrendszerük, feltehetően a tobozmirigy (*corpus pineale*) víz alatti stimulálásával (ezt szakbúvárok megfigyelései szerint a szárnyaik végén található, érzékelőbimbós metatollakkal teszik). Az apa ezt naponta ismételve átad minden fajlagos tulajdonságot és képességet, vagyis a fokozott territoriális és családvédelmező indulatot, a tojó iránt érzett, elsőpró erejű szerelemfélést, valamint királyi attitűdöt.”

Bizony, ez a ritka teremtmény született uralkodó, génjeiben hordozza a méltóságra, és szigorú igazságosságra való hajlamot. Viselkedéséből mindig ez sugárzik: táplálkozásakor sosem a tó egy pontján lakik jól egyszerre, hanem többször kevesebbet eszik több helyen, hogy a hínárok, moszatok, csigák, kagylók, és vízférgek mindenhol azonos arányban ritkuljanak, és ne szenvedjen csorbát a biodiverzitás. A többi jószág táplálkozására és szaporodására is gondosan ügyel: erőfölényével megakadályozza a rigók, varjak, és mátyásmadarak tömegverekedéseit pár hizott giliszta fölött, rendreutasítja az ebihalakat mértéktelenül zabáló szitakötőlárvákat, de a békákat is kíméletlenül szankcionálja, ha szélsőségesen veszélyeztetik a molnárkáállományt. Amilyen mértékletes, és mértékletességre nevelő a kustánszegi kanhattyú a tó igazgatásában, épp oly mértéktelen a tojó iránti szerelemben. Érzelmi buzgalmában ugyanis úgy véli, hogy bármerre úszkáljon is párjával és fiókáival, mindenki, akivel útközben találkozik, az ő nőjét fixirozza. Hogy a többnyire teljesen ártatlan érdeklődésből fakadó fixírozást egy gyermek, egy úszó ember, egy bögöly, egy fűzfa, egy nádcsomó, vagy egy felhőbodor akarva sem tudná erőszakos tettekre váltani a tojóval szemben, arra a szerelemféléző gúnár minden különleges képessége ellenére az évszázadok alatt még nem jött rá. Így teljes harci vértezetben támad mindennek és mindenkinek, akiről és amiről úgy véli, hogy az ő szerelmetes tojóján legelteti a szemét. Ezért, ha bárki ilyen kínos félreértésbe keveredne, legjobban teszi, ha szemlesütve megalázkodik a kanhattyú előtt – így megúszhatja a kemény csőr szilaj csapásait. A hátrálót, vagy menekülőt e jószág a legritkább esetben üldözi, beéri a megadás egyértelmű jeleivel.

Ám a krónikák beszámolnak róla, hogy ehhez a viselkedéshez – mely ahhoz képest, hogy a kustánszegi tó uralkodójáról van szó, elég gyermekes és fárasztó – a tojónak is van egy-két szava.

Modern ornitológusok is megfigyelték, hogy különösen agresszív féltékenységi jelek kitörésekor a tojó a gúnárhoz úszik, szárnyával farát csapkodja, csőrével pedig fejének azt a részét böködi, ahol a tobozmirigy található, és közben éles „herr-herr”, esetleg „hittili-hitti” hangokat hallat. A hagyomány és a tudomány e a ritka esetben a legcsekélyebb nézetkülönbség nélkül megegyezik, benne, mit közöl a tojó ilyenkor az eltökélt, büszke hímmel:

- Fejezd már be a cirkusozást, te szerencsétlen, s vedd végre észre, milyen röhejes vagy, amellet, hogy borzasztó kínosak és stresszesek számomra a jeleneteid, inkább dugjad a fejedet az iszapba, és számoljál el tízig, vagy úgy itthagylak, mint Pannon-tenger a Kárpát-medencét, te, libapék!

Hogy a kanhattyú a legtöbb esetben nem foglalkozik a józan tojó intelligenciával, arra eddig csak egyetlen magyarázat akadt: képtelen elhinni, hogy párja beszédét rajta kívül bárki más is érti. Egyes ornitológusok azt mondják: jobb is, ha nem hiszi, mert ha ráébredne, hogy ország-világ előtt teszi így helyre az asszony, szégyenében kihalna. Mások azt mondják, a kanhattyúnak is joga van az igazsághoz. Egy dolog biztos: a kustánszegi tó ökoszisztémájának jót tesz a szeszélyes, domináns jószág, térjünk ki hát bölcsen az útjából, csodáljuk messziről, és főképp ne fixírozzuk a párját, ha jót akarunk.

Varga Virág: Kustánszegi kanhattyú

